

ДІЯЛЬНІСТЬ КОНСУЛЬСЬКИХ УСТАНОВ НРБ У РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ В СФЕРІ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ¹³

Ірина Матяш

Abstract: The activity of the consular facilities of the People's Republic of Bulgaria in the Ukrainian SSR on the establishment of Ukrainian-Bulgarian cultural contacts is covered. A characteristic of the formation of cultural relations between the People's Republic of Bulgaria and the Ukrainian SSR was that they were considered only as a component of cultural cooperation with the USSR. The consulates of the People's Republic of Bulgaria took part in celebrating anniversaries, held book exhibitions, Days of Culture, provided contacts of sister cities, etc. Despite the ideological content, these activities were universal in nature and remained in an updated form after the restoration of the state independence of Ukraine.

Keywords: consulates of the People's Republic of Bulgaria, Bulgarian-Ukrainian cultural cooperation, sister cities, cultural diplomacy.

За час перебування України в складі СРСР Болгарія була однією з держав, консульські установи яких працювали в Києві та Одесі. Перші іноземні консульства в українських містах почали створюватися невдовзі після завершення Другої світової війни. Це мало певною мірою символізувати відновлення зовнішньополітичної діяльності радянської України, втрачене з входженням її до складу Радянського Союзу 1922 року. Закон «Про утворення союзно-республіканського Народного комісаріату закордонних справ УРСР» Верховна Рада УРСР ухвалила 4 березня 1944 р. Наголошуючи на історичному та міжнародному значенні надання права союзним республікам установлювати зв'язки з іноземними державами, складати з ними угоди та обмінюватись дипломатичними і консульськими представниками, Голова Президії Верховної Ради УРСР М. С. Гречуха у своїй доповіді визначив ступінь такої «самостійності» як «поширення

¹³ http://doi.org/10.26615/issn.1314-572X.2021_007

міжнародних зв'язків і співдружби СРСР з іншими державами» (Українська РСР 1963: 21).

Проте створення дипломатичних представництв у республіці попри «дозвіл» з Москви на ведення зовнішньополітичної діяльності не передбачалося. Відповідно в українській столиці та інших, погоджених з союзним керівництвом, містах мали працювати лише консульські установи: генеральні консульства та консульства. Як зауважував О. Сліпченко, «відкриття консульств було по суті політичною подачкою Україні», оскільки все вирішувалося в посольствах у Москві (Сліпченко 2013: 68).

Взаємодія з іноземними представництвами належала до завдань протокольно-консульського відділу НКЗС УРСР, який працював відповідно до положень та інструкцій з консульських питань, вироблених у МЗС СРСР. Першою 1947 року своє Генеральне консульство у Києві відкрила Польська Народна Республіка. 4 лютого 1948 р. у Кремлі було підписано Договір про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу між СРСР і Румунією, за два тижні – з Угорською Республікою, а 18 березня 1948 р. – з Народною Республікою Болгарією. Після ратифікації 19 лютого 1948 р. відповідним указом Верховної Ради СРСР договорів з Румунією і Угорщиною, а 7 квітня 1948 р. – з Болгарією, відкрилися перспективи для розширення планів створення консульств соціалістичних країн в УРСР. «Пробні кроки» щодо реалізації таких планів робилися під час офіційних візитів представників цих країн до української столиці.

7 січня 1949 р. на запрошення Українського товариства з культурних зв'язків до Києва для участі в урочистому вечері, присвяченому століттю болгарського поета і революціонера Христо Ботева, прибув радник посольства Болгарії в СРСР, один із творців слов'янського комітету Станіслав Колев (ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 5823: 2а). Гість був легендарною для радянської дійсності постаттю. За зв'язки з Московією 1923 року він сидів у в'язниці, 1926 року приїхав до Москви як делегат болгарської компартії на Конгрес Комінтерну і залишився там, 1929 року працював у ВТКЗ редактором відділу друку. С. Колев вважав своїми друзями Дмитра Мануїльського, Андре Марті, Шарлю Дюпуї (Рамета), двічі його приймав Й. Сталін (ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 5823: 9). Напередодні ювілею матеріали про Христо Ботева з'явилися в усіх газетах Радянського Союзу, українське видавництво видало його твори українською мовою. Урочистий вечір у Києві за участі С. Колева відбувся в Будинку офіцерів Радянської армії. Гість використав своє перебування в українській столиці також для зустрічі з болгарськими студентами, що навчалися на економічному та юридичному факультетах Київського державного університету і механічному факультеті Київського політехнічного інституту. Розмова з

болгарським представником через відсутність у Києві консульської установи мала для них надзвичайне значення. Студенти попросили С. Колева про сприяння в отриманні комплекту підручників, який би вони могли забрати додому після отримання диплому, бо користувалися під час навчання книгами з бібліотеки. Декан пообіцяв видати книги всім, але гість зауважив, що видати слід лише відмінникам, щоб інші мали стимул для навчання.

Програма візиту С. Колева в Київ передбачала ще й відвідання колгоспу «Червона Україна» в селі Гоголіво Броварського району. Але він відмовився від поїздки з поясненнями, що добре знає колгоспне життя (його родина влітку наймає квартиру у голови колгоспу) і передбачає, що колгоспники святкують Різдво, а йому за Різдво випивати не хочеться. Натомість болгарського гостя цікавило культурне життя: він відвідав балет «Гаяне» А. Хачатуряна в Театрі опери та балету, виставу «Житейське море» в театрі імені Івана Франка, Партизанську виставку, переглянув документальні фільми «Донбас» і «Дніпрогес», «Вони бачать знову» (про відомого одеського офтальмолога В. П. Філатова). Під час перегляду виставки С. Колев порадив організаторам додати матеріал про болгарську дівчину – кореспондентку «Комсомольської правди» Ліліану Карастоянову, яка загинула на території України. Візит болгарського гостя не лише поклав початок українсько-болгарських контактів у сфері культури в нових умовах, але й засвідчив потребу створення в Києві консульської установи НРБ.

Підставу для розширення консульського корпусу в Києві створило заснування 25 січня 1949 р. Болгарією, Угорщиною, Польщею, Румунією, СРСР і Чехословаччиною міждержавної організації Ради економічної взаємодопомоги. Її завдання декларувалися як економічна інтеграція, координація народногосподарських планів та організація взаємодопомоги соціалістичних країн.

Першу болгарську консульську установу було відкрито в Одесі в січні 1966 р. (раніше, ніж у Києві) відповідно до досягнутої 1965 року СРСР і НРБ нотної домовленості про відкриття в Одесі Генерального консульства НРБ та надання статусу Генерального консульства консульству СРСР у Варні (Каковкіна 2018: 71). Підстави для створення саме в Одесі болгарського представництва, крім згаданих обставин, були якнайширші: на території Одещини проживала велика кількість осіб болгарського походження, в одеських вишах навчалися болгарські студенти; морський порт і автомобільний шлях, що проходив територією Одеської області, сприяли добрій комунікації між СРСР і НРБ; впродовж майже десяти років діяли двосторонні договори між містами та підприємствами Болгарії і Оде-

щини: Русенський та Ізмаїльський судноремонтні заводи 1956 р. уклали договір про соціалістичне змагання між колективами; Одеса і Варна стали 1958 р. містами-побратимами, 1962 р. договір про дружбу підписали представники Одеської області та Варненського округу.

До консульського округу Генерального консульства НРБ в Одесі увійшли місто Одеса та Одеська, Миколаївська, Херсонська області УРСР і Краснодарський край РСФСР (ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 2605: 19). Ключовим напрямом у діяльності консульської установи визначався економічний. Першим генконсульство 4 січня 1966 р. очолив Стефан Ралев, посаду віце-консула обійняла Анка Димитрова. С. Ралев на той час був студентом Варненського економічного університету і мав слабе здоров'я. Його діяльність як генконсула виявилася через ці обставини недостатньо ефективною. Систематична відсутність керівника в зв'язку з навчальними сесіями і хворобою в генконсульстві зумовила виникнення складної ситуації зі службовою дисципліною, про що до МЗС УРСР і партійних органів почали надходити доповідні записки (ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 2605: 16).

Окремий напрям діяльності генконсульства склала робота в сфері культурних зв'язків, якими опікувалася віце-консул. У цьому контексті до ключових завдань генконсульства належало поглиблення дружніх відносин між порідненими містами Одесою і Варною, Одеською областю та Варненським округом. Генконсульство долучалося до організації контактів між їхніми державними і партійними органами, що набували за радянської доби плановості й систематичності: проводило підготовчу роботу, займалося збиранням відповідної інформації, брало участь у розробленні програми заходів, надавало сприяння в її реалізації, виступало з ініціативами щодо розвитку дружніх зв'язків. Одна з таких ініціатив спричинила деякі непорозуміння між генконсульством і радянськими органами. Під час зустрічі з заступником голови правління товариства радянсько-болгарської дружби віце-консул Анка Димитрова порушила проблему щодо можливості встановлення в Одесі пам'ятників членам Центрального комітету болгарської компартії, знищеним 1937 року співробітниками НКВС СРСР, оскільки в містах Болгарії є пам'ятники радянським солдатам (ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 2605: 15). Відповіді на питання з цієї табуйованої в радянський час теми годі було очікувати. Пропозиція залишилася без відповіді, але болгарські дипломати розпочали спеціальне дослідження місць пам'яті (пам'ятників, меморіальних дошок) на території УРСР. З'ясувалося, що 1965 року в с. Білоусівка Вознесенського району Миколаївської області було встановлено бюст Георгія Димитрова, в м. Болград Одеської області на могилі болгарської народної співачки

Слени Янкової (1825 – 1901) встановлено обеліск, а в Одесі відкрито меморіальні дошки на вшанування пам'яті Христо Ботєва, Івана Вазова та редакції вісника «Комуна» – друкованого органу центрального бюро болгарської комуністичної групи (ЦДА РБ. Ф. 16. Оп. 78. Спр. 2199: 1–3.). Надалі генконсульство долучалося до таких ініціатив, залучаючи до взаємодії в сфері культури такий інструмент комеморацію місць пам'яті.

До обов'язків генконсульства входило також сприяння активізації обміну передовим досвідом в сфері матеріального виробництва та інших галузях. Г. Митєв підготував і скерував до Варненського окружного БКП інформаційно-довідкові матеріали про почин Одеського науково-виробничого об'єднання «Кислородмаш», про проведення в Одеській області єдиних політднів, про діяльність в Одесі «Малої Академії наук» (ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 2605: 22).

В цей час набували актуальності як форма міжнародного науково-технічного співробітництва обміни студентами на безвалютних еквівалентних засадах. Такий принцип поширювався на інші форми науково-технічного співробітництва. В організації обмінів студентів та роботі зі студентами – громадянами своєї країни ключову роль відігравали генконсульства. Свій досвід роботи з болгарськими студентами і аспірантами в цій сфері активно поширювало генконсульство НРБ, яке поступово стало лідером консульського корпусу й згуртовувало навколо спільних заходів іноземних дипломатів. Між консульствами було досягнуто домовленості про взаємні зустрічі генконсулів з колективами іншого консульства, інформування про плани і завдання діяльності.

Перед початком навчального року генконсульство проводило заходи зі студентами-першокурсниками, на оперативних нарадах в генконсульстві аналізувалися підсумки кожної екзаменаційної сесії: з тими, хто не встигає, проводилися індивідуальні бесіди, студентам читали цикли лекцій з питань внутрішньої і зовнішньої політики НРБ, студентам і аспірантам надавалися приміщення в генконсульстві для проведення різних заходів, надавалося сприяння партійній організації та комітету ДКСМ. Окрім контролю за успішністю, після зимової сесії проводилися зустрічі генконсула з деканами по роботі з іноземними студентами, секретарями парткомів відповідних вишів. Болгарські земляцтва студентів співпрацювали з ВЛКСМ. Завдяки такій роботі болгарські студенти в консульському окрузі займають перше місце серед іноземних студентів за успішністю (ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 2605: 24).

У столиці УРСР Києві генконсульство НРБ розпочало діяльність у другій половині 1971 р., одночасно з генконсульствами Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії та Соціалістичної Республіки Руму-

нії. Розширення співробітництва соціалістичних країн передбачала прийнята в Бухаресті у липні 1971 р. XXV сесією РЕВ Комплексна програма розвитку і дальшого поглиблення соціалістичної економічної інтеграції. Заходи, зафіксовані в програмі, розраховувалися на поетапну реалізацію впродовж 15 – 20 років. Після придушення Празької весни 1968 р. Радянський Союз прагнув зберегти вплив на країни соціалістичного табору і позаблокові країни. В реалізації визначених на тривалий період завдань «зближення економік братніх держав і формування сучасної, високоефективної структури національних господарств, поступове зближення і вирівнювання рівнів їх розвитку, формування глибоких і стійких зв'язків в основних галузях економіки, науки і техніки» (Терехов 1972: 12–13). Істотна роль надавалася дипломатичній і консульській службі. Оскільки розвиток економічних відносин у багатьох позиціях залежав від Української РСР союзне керівництво продовжувало розширення консульського корпусу в її столиці.

Генеральне консульство НРБ було найбільшим за штатною кількістю дипломатів (7 осіб) іноземним представництвом (ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 1583: 172). Нову болгарську консульську установу очолив Кристю Стоянов Євтимов. Він мав правничу освіту – закінчив Софійський університет імені Св. Климента Охридського. Радником генконсула став Ангел Козовські, який виконував обов'язки керівника на час відсутності того в Києві, оскільки К. Євтимову часто доводилося виїжджати в Одесу, де працювало консульство НРБ (ГДА МЗС. Ф.1. Оп.3. Спр. 32157: 6).

Співробітники генконсульства забезпечували перебування болгарських делегацій в Києві, проводили підготовчу роботу для організації візитів офіційних осіб, контактували з цих питань з відповідними підрозділами МЗС УРСР і ЦК КПУ, брали участь у заходах для таких осіб і делегацій. Для зустрічі офіційних делегацій зазвичай до Києва приїздив посол НРБ. Так, партійно-урядову делегацію НРБ на чолі з першим секретарем ЦК БКП, Головою Державної Ради НРБ Тодором Живковим у червні 1972 р. супроводжували посол НРБ в СРСР Стоян Гюров і генконсул НРБ Кристю Євтимов. Делегацію, до складу якої входили голова державного комітету з науки, технічному прогресу і вищої освіти НРБ Начо Папазов, президент БАН Ангел Балевський, прийняв В. Щербицький. З працями українських учених в галузі фундаментальних, прикладних і природничих наук гостей познайомив президент АН УРСР Б. Патон. Міністр вищої освіти середньої спеціальної освіти УРСР Ю. Давиденко розповів про розвиток вищої школи і наукову роботу в республіці. Делегація відвідала завод верстатів-автоматів імені Максима Горького, який поставляв верстати в Болгарію; Київський інститут автоматики, що співп-

рацював з Софійським інститутом автоматики; Інститут кібернетики АН УРСР, що співпрацював з БАН, оглянули Палац культури «Україна» та визначні місця Києва (Болгарські друзі в Києві: 1).

Важливою подією в роботі генконсульства НРБ стало відзначення 90-річчя Г. Димитрова 17 червня 1972 р. у Києві в Будинку архітектора в типовій формі «урочистих зборів трудящих». На зборах виступив генконсул НРБ Кристо Євтимов, демонструвався створений болгарськими кінематографістами фільм про Г. Димитрова. Такі збори пройшли в Одесі, Ворошиловграді, Полтаві, Кіровограді, Рівно, Тернополі та інших містах України (Великий син: 1).

Для зміцнення двосторонніх відносин генконсульство активно використовувало інструменти, які нині належать до арсеналу культурної дипломатії. 20–27 червня 1972 р. за підтримки консульської установи в Києві виступив Варненський драматичний театр імені Стояна Бичварова. Це були не звичайні гастролі, а крок до зміцнення творчої дружби з театром Лесі Українки. Два роки тому ці колективи підписали угоду про творчу співдружність. Тоді болгарські митці побували у Києві, а українські – у Варні. На сцені театру імені Лесі Українки режисер Варненського театру Цветан Цветков поставив комедію болгарського драматурга Ст. Костава «Великоманієв». На варненській сцені київські режисери М. І. Резнікович і художник М. С. Улановський поставили виставу «Єдиний свідок» Аріадни і Петра Турів. 1972 року болгарські митці привезли виставу «Червоне і коричневе» Івана Радоева, присвячену 90-річчю від дня народження Георгія Димитрова та вистави «Професія для ангелів» Драгомира Асенова і «Підступність і кохання» Фрідріха Шіллера (Болгарські актори: 1). У перегляді вистави взяли участь заступник голови Ради Міністрів УРСР П. Т. Тронько, секретар ЦК КПУ Ф. Д. Овчаренко, генконсул НРБ у Києві К. Євтимов. На прес-конференції директора Варненського театру Георгій Парушев розповів про славу історію цього відомого колективу. Після звільнення Болгарії від окупантів він відкрив новий сезон виставою О. Корнійчука «Платон Кречет».

Було започатковано й елементи наукової дипломатії. У зв'язку з підготовкою наукового форуму для обговорення започаткованого в Парижі проекту «Вивчення слов'янських культур» (ГДА МЗС. Ф. 1. Оп. 3. Спр. 2376: 6) був візит до Києва в 1972 р. Голови Комісії НРБ у справах ЮНЕСКО Лемира Янева та відповідального секретаря цієї комісії Едварда Сафирова. У межах проекту передбачалося проведення міжнародної наукової конференції в Українській РСР і створення при АН УРСР спеціального Комітету з вивчення слов'янських культур. Болгарські представники здійснили офіційні візити та відвідали в супроводі дипломатів Секцію су-

спільних наук АН УРСР, де мали зустріч з її Головою – акад. І. К. Білодідом, а також Г. Д. Вервесом, Б. М. Бабієм, П. І. Багрієм, І. К. Походнею, В. Ф. Скофенком, та провели переговори в Українському комітеті славистів при Відділі літератури, мови і мистецтвознавства АН УРСР (ГДА МЗС. Ф. 1. Оп. 3. Спр. 2372: 135).

Активно розвивалися контакти поріднених міст і областей. 10 областей УРСР (Ворошиловградської, Житомирської, Кіровоградської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Херсонської, Хмельницької) встановили такі зв'язки з округами НРБ (Перникським, Михайловградським, Толбухінським, Варненським, Великотирновським, Віденським, Врачанським, Сливенським, Шуменським, Силистринським). Культурне співробітництво реалізувалося в різних формах: у Великотирновському окрузі було проведено Дні Полтавської області, здійснювався обмін партійними делегаціями, робітниками, лекторами, колективами художньої самодіяльності, редакції газет обмінювалися інформаціями. На знак високої оцінки внеску генконсула К. Євтимова в укріплення дружби і співробітництва між українським і болгарським народами його було нагороджено по завершенню каденції Почесною Грамотою Президії Верховної Ради УРСР – на той час вищою нагородою для іноземних представників.

Заходи в сфері культурної співпраці постійно урізноманітнювали. В межах Днів болгарської культури в СРСР у травні 1978 р. за участі генконсула НРБ М. Минкова в музеї західного і східного мистецтва було відкрито виставку «Болгарська прикладна графіка-78», що знайомила з творчістю болгарських художників в галузі плаката, реклами, графічного дизайну. 30-річчю Договору про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу між СРСР і НРБ було присвячено наукову сесію, організовану Комісією істориків СРСР – НРБ. У київських заходах взяла участь делегація НРБ на чолі з секретарем ЦК БКП, відповідальним за міжнародні зв'язки, Д. Станишевим. Випускник історичного факультету Московського державного університету з науковим ступенем з історії марксизму-ленінізму, він був політично і партійно заангажованим. Делегацію прийняв міністр культури УРСР С. Безклубенко, продемонструвавши готовність до якнайширшої співпраці в сфері культури: в УРСР видано понад 180 назв книг болгарських авторів накладом понад шість млн примірників, у репертуарах 20 театрів були вистави за п'єсами болгарських драматургів.

Особливий резонанс мала організована генконсульством НРБ унікальна подія – відзначення польоту в космос першого болгарського космонавта. Він відбувся у межах спільного радянсько-болгарського польоту за програмою «Інтеркосмос». У запуску 10 квітня 1979 р. у складі основного екіпажу космічного корабля «Союз-33» в космос стартував

болгарин Георгій Какалов. 11 квітня генконсульство провело в своєму приміщенні для журналістів перегляд виставки і короткометражного кінофільму, присвяченого космічному польоту. Після перегляду відеоматеріалів влаштували коктейль. 13 квітня в Домі кіно відбулися збори з переглядом фільму болгарських студентів київських вишів і болгарських робітників, що працювали в Борисполі, за участі активістів товариства радянсько-болгарської дружби. Того ж дня в Ужгороді провели збори болгарських будівельників, зайнятих на об'єктах Ужгорода за участі болгарських робітників із інших міст республіки. На адреси обкомів КПУ, що підтримували дружні зв'язки з БКП, були направлені матеріали присвяченої польоту фотовиставки. За вказівкою ЦК КПУ українські вчені та інститути, що співпрацювали з ученими НРБ, діячі культури і мистецтв, обкоми партії, що підтримували дружні зв'язки з окружками БКП, Українське товариство дружби та відділення Товариства радянсько-болгарської дружби скерували з цієї нагоди вітальні телеграми на адресу ЦК БКП і Держради НРБ. Після виходу екіпажу в космос інформацію про спільний радянсько-болгарський політ отримали газети і Держтелерадіо УРСР. Увесь процес було організовано генконсульством і проконтрольовано його керівником.

На початку жовтня 1979 р. штат ГК НРБ у Києві було збільшено на дві одиниці. Для «посилання керівництва генконсульством» на посаду радника-заступника генконсула приїхав кадровий дипломат Дімітр Лазаров Пейков, який залишив для цього призначення посаду заступника завідувача відділом СРСР МЗС Болгарії і мав ранг Повноважного міністра, що в СРСР відповідало рангу посланника. 1955 року він закінчив факультет міжнародних відносин Київського університету. В Посольстві НРБ в СРСР його вважали особобою, здатною виконувати найскладніші специфічні завдання (ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 2605: 26). Консулом було призначено Дрозданова, який працював керівником одного з Науково-дослідних інститутів у Софії. Він навчався в Харкові та Києві, захистив кандидатську дисертацію в Інституті електрозварювання ім. Є. О. Патона. Планувалося, що він буде виконувати обов'язки секретаря генконсульства і займатиметься питаннями науково-технічного співробітництва.

З поповненням штату генконсульства все ширшої популярності набували місячники дружби з зарубіжними країнами, в межах яких відбувалися книжкові виставки, виступи мистецьких колективів, літературні вечори, наукові дискусії, передавання архівних документів. Під час місячника радянсько-болгарської дружби генконсульство НРБ забезпечило відвідання Києва болгарською урядовою делегацією на чолі з заступником Голови Ради

Міністрів НРБ Тодором Божиновим, за участі консула Димитра Симова та віце-консула Івана Піперкова відбувся літературний вечір «Дружба народів – дружба літератур» у Державній республіканській бібліотеці УРСР ім. КПРС (нині – Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого), урочистий вечір радянсько-болгарської дружби – в Інституті кібернетики АН УРСР.

Декада болгарської книги супроводжувалася художньою виставкою «Болгарія – країна друзів» в Українському відділенні Товариства дружби і культурних зв'язків із зарубіжними країнами; відбувся вечір кіномистецтва НРБ у Республіканському будинку кіно за участі генконсула Александра Тонева та режисера театру «Сльоза і сміх» Христо Кричмарова. 40-річчю національного свята НРБ – Дню свободи – присвячувалася Ювілейна виставка книги НРБ. Фотовиставку «Соціалістична Болгарія – 40 років» у кінотеатрі «Київська Русь» урочисто відкрили заступник голови президії Українського товариства дружби і культурного зв'язку із зарубіжними країнами Л. П. Бондаренко, генконсул Олександр Тонев та консул Цветан Ночев.

40-річчю соціалістичної революції в НРБ було присвячено Науково-теоретичну конференцію болгарських студентів, які навчалися в Українській РСР. Для участі в конференції до Києва прибув посол НРБ в СРСР М. Делев. Конференція супроводжувалася пропагандистськими акціями: спільним покладанням квітів до пам'ятників Леніну в Києві та Рівному, братської могили в урочищі Лопатино, зустріччю з членами інтернаціонального клубу «Глобус» ім. Лілії Карастоянної в Клеванській школі-інтернаті.

Гастролі зарубіжних митців, за задумом їх організаторів, не лише сприяли культурному зближенню народів, але й мали зацікавити «радянський народ» «правильним» зарубіжним мистецтвом. З великим успіхом у цьому контексті відбувалися в Києві гастролі болгарської співачки – народної артистки НРБ Лілі Іванової. З метою популяризації туристичної привабливості Болгарії Головне управління УРСР з іноземного туризму та Болгарська асоціація з туризму і відпочинку в м. Києві за участі генконсульства НРБ організували конкурс «Болгарія – країна туризму» та фотовиставку «Болгарія – країна туризму, країна друзів».

На початку 1980-х років активізувалася співпраця в сфері кінематографу – розпочалися зйомки українсько-болгарських стрічок: художнього фільму «Попередження (Георгій Дімітров)» (про видатного болгарського діяча міжнародного комуністичного руху) та телевізійного серіалу «Карастоянови» (автори сценарію І. Крумов, М. Мащенко, режисер-постановник М. Мащенко) (ЦДАМЛІМ України. Ф. 670. Оп. 1. Спр. 4503: 1–5) про родину болгарських комуністів. Кожна серія («Батько», «Мати», «Донька») при-

св'ячувалася одному члену родини: лікарю Олександру Карастоянову, який був одним з керівників антифашистського повстання 1923 р. у м. Ломі, його дружині Георгії, яка витримала тортури в ув'язненні після придушення повстання, але продовжила справу чоловіка, та їхній доньці Лілі, котра виросла в СРСР, була кореспонденткою «Комсомольської правди», пішла воювати в партизанський загін і загинула на території України (ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 5823: 5).

Ця робота була надзвичайно важливою для болгарської сторони. Під час зйомок фільмів Київську кіностудію імені О. Довженка неодноразово відвідували співробітники Генконсульства НРБ у Києві на чолі з А. Тоневим (ЦДАМЛМ України. Ф. 670. Оп. 1. Спр. 4935: 1–6), приїздила кореспондентка болгарського тижневика «Антени» Р. Карастоянова для зустрічі з кінодраматургами, які писали сценарії фільмів про Київську Русь, оскільки збирала матеріал за темою «1000-ліття російської літератури». Їй вдалося зустрітися з режисерами Г. Коханом – автором фільму «Ярослав Мудрий», Ю. Ільєнком «Легенда про княгиню Ольгу» та В. Денисенком, який готувався до зйомок фільму про князя Володимира. Трилогія готувалася на відзначення 1500-ліття Києва. В підготовці до культурних річниць апробувалися елементи наукової дипломатії.

Прем'єра фільму фільму «Карастоянови» відбулася 23 липня 1983 р. у Будинку кіно. Для участі в події прибула делегація представників Болгарського телебачення і кіностудії «Бояна», зокрема Є. Димитрова – редактора фільму та Ц. Цанчева – оператора-постановника і перекладача. Новий фільм продовжував десятилітню історію українсько-болгарської спільної роботи над фільмами «Хан Аспарух», «Попередження», «Шлях до Софії», «Овід» та ін. Матеріали про діяльності київської кіностудії публікувалися в болгарській газеті «Народна культура».

Загалом започатковані наприкінці 1940-х років офіційні культурні контакти між УРСР і НРБ реалізовувалися в діяльності консульських установ НРБ в Одесі, відкритому 1966 р., та Києві, відкритому 1971 р. Особливість формування культурних зв'язків НРБ з УРСР полягала в тому, що вони розглядалися лише як складова культурної співпраці з СРСР і мали потужний пропагандистську складову. Розвиток культурного співробітництва поспіль із розвитком торговельних, економічних та науково-технічних зв'язків з СРСР належав до основних завдань консульських установ НРБ. У цей час консульствами НРБ було апробовано такі форми культурного співробітництва як відзначення ювілейних дат, книжкові виставки, творчі обміни театрів, створення ко-продукції кіно, студентські конференції, Дні культури, гастролі мистецьких колективів, взаємні переклади літературних творів, контакти поріднених міст. Всі

заходи мали ідеологічний зміст та відбувалися під подвійним партійним контролем. Однак завдяки універсальності характеру ці форми культурної співпраці збереглися в оновленому вигляді після відновлення державної незалежності України як інструменти культурної дипломатії.

Література:

- Болгарські актори:** Болгарські актори в Києві. – У Радянська Україна. 1972, 23 червня. № 146 (15438). С. 1.
- Болгарські друзі в Києві:** Болгарські друзі в Києві. – У: Радянська Україна, 1972, 28 червня. № 150 (15442).
- Великий син:** Великий син болгарського народу. Урочисті збори, присвячені 90-річчю з дня народження Г. Димитрова. – У: Радянська Україна, 1972, 17 червня, № 141 (15433).
- ГДА МЗС:** Галузевий державний архів МЗС України. Ф. 1. Оп. 3. Спр. 2376.
- ГДА МЗС:** Галузевий державний архів МЗС України. Ф. 1. Оп. 3. Спр. 32157.
- Каковкіна 2018:** Каковкіна, О. М. Дипломатична діяльність Народної Республіки Болгарії в Україні за матеріалами Центрального державного архіву громадських об'єднань України. – У: Універсум історії та археології, т. 1 (26), вип. 1–2, 2018, 68–80.
- Слипченко 2013:** Слипченко, А. С. (2013) Это было недавно... Київ: «Задруга», 2013, т. 2, 426.
- Терехов 1972:** Терехов, В. XXIV съезд КПСС и развитие социалистического содружества. – У: Советское славяноведение, № 4 (июль – август), 1972, 12–13.
- Українська РСР 1963:** Українська РСР на міжнародній арені: Збірник документів і матеріалів: 1944–1961 рр. Київ: Держполітвидав УРСР, 1963, 532.
- ЦДАГО України:** Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 5823.
- ЦДАГО України.** Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 1583.
- ЦДАГО України:** Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 2605.
- ЦДАМЛМ України:** Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 670. Оп. 1. Спр. 4503.
- ЦДАМЛМ України:** Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 670. Оп. 1. Спр. 4935.
- ЦДА РБ:** Центральний державний архів Республіки Болгарія. Ф. 16. Оп. 78. Спр. 2199.

Інформація про автора:

Ірина Матяш – докторка історичних наук, професор, провідна наукова співробітниця відділу історії міжнародних відносин та зовнішньої політики України, Інститут історії України НАН України; співголова Комісії істориків України і Болгарії; Голова Правління Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин.

E-mail: imatiash18@gmail.com